

Waarom kraken rond 1980 een vogelvlucht nam.

(lezing bij tweede renovatie Handelsbladgebouw)

Om te kraken heb je leegstaande panden nodig. Er zijn een aantal factoren waarom er vanaf 1975 tot 1995 heel veel leegstand van panden was in Amsterdam. De grootste factor is dat er rond 1960 bedacht is dat er in het jaar 2000 ongeveer 20 miljoen Nederlanders zouden zijn. Uitgaande van dat mensen hoofdzakelijk in gezinsverband zouden leven heeft men met dit gegeven bijvoorbeeld het wegennet aangelegd. Een gezin zou uit ongeveer 5 mensen bestaan en maximaal 1 auto hebben. Dit zou betekenen dat er ongeveer 4 miljoen auto's op de Nederlandse wegen verwacht werden in het jaar 2000. We zijn nu 16 jaar verder dan het jaar 2000 en ik kan u vertellen dat we 3 miljoen mensen minder hebben in Nederland dan gedacht, maar wel 4 miljoen personen auto's meer hebben, namelijk 8 miljoen personen auto's op dit moment.

Wat men ook bedacht had was dat de grote steden zoals Amsterdam werksteden zouden moeten zijn. De mensen die werkten in deze werksteden zouden buiten deze werkcentra moeten gaan wonen. Amsterdam heeft toen geïnvesteerd in flatwoningen in Geuzeveld en Slotervaart. Ook zijn er plannen gemaakt om veel Amsterdammers te laten verhuizen naar buiten Amsterdam. Dit heeft plaatsgevonden in de groeigemeentes Purmerend, Heerhugowaard, Almere, Schagen, enz. Tussen 1965 en 1985 hebben 425.000 Amsterdammers de hoofdstad verlaten om zich in de overloopgebieden te vestigen.

Men had bedacht dat de werkstad Amsterdam het centrum moest beslaan met de toegangswegen daar naar toe. Er werd een heel mooi plan bedacht wat men wilde uitvoeren: De gehele 19e eeuwse gordel zou gesloopt worden en zou plaats moeten maken voor een binnenringsnelweg met aan beide kanten enorme kantoorgebouwen zoals we die nu hebben langs de Wiboutstraat. De Wiboutstraat zou een vierbaansnelweg worden evenals de Overtoom. Vanuit de buitenringsnelweg zouden deze snelwegen het centrum doorkruisen tot de IJboulevard, een vierbaansnelweg half in het water op hoogte lopend achter het centraal station. De binnenstad zou als een soort klein Manhattan gaan worden. Als deze plannen doorgang gevonden zouden hebben zou Amsterdam er nu heel anders uitgezien hebben: Geen IJ-oeveren waar nu de duurere woningen gebouwd zijn met hun uitzicht op het IJ. Geen beschermde binnenstad die op de UNESCO-lijst staat, maar een stad met hoge zwarte dozen waar het niet fijn toeven is. Het gemeentebestuur is indertijd aan deze plannen begonnen. De IJboulevard is bijvoorbeeld pas 20 jaar geleden afgeblazen, omdat ABN-Amro voor de vestiging van zijn hoofdkantoor afzag van het IJ, maar koos voor wat nu bekend staat als de Zuid-as. De Wiboutstraat is aangelegd dwars door bestaande woonwijken en we kennen allemaal de kantoorblokken die rond de Wiboutstraat staan opgesteld. Echter de Wiboutstraat volgend komen we bij het Meester Visserplein. Dit plein verzorgde met een ondergrondse verbinding deze Wiboutsnelweg met de IJtunnel. De Wiboutsnelweg ging na het plein verder als vierbaans tracé richting Centraal Station. Dit snelwegtracé volgend is er god zij dank bij de brug bij het Sint Antonybreesluisje een enorme versmalling. De snelweg houdt hier op.

Op deze brug staat een monument: een schildpad met een zuil op zijn rug. Er staat een tekst op dit beeld: "Tot hier verdween het oude stadspatroon, van hier begon de stadsvernieuwing in deze buurt". Er is een enorme buurstrijd nodig geweest om de Nieuwmarkt te redden van de ondergang. Om deze buurstrijd te ondersteunen werden veel, vanwege de aanleg van de Metro onder de Wiboutsnelweg leegkomende en af te breken panden gekraakt. Verzet van een te ontruimen gekraakt pand tot een volgend te ontruimen gekraakt pand is nodig geweest om de stad te redden. Deze broodnodige kraakverzetsgolf was de voorbode voor een andere kraakgolf.

Nadat eerst de bewoners van Amsterdam de stad verlieten, verlieten eind jaren zeventig de bedrijven die gevestigd waren in de binnenstad ook de stad Amsterdam. Dit omdat er vanwege de verkeersdruk eigenlijk niet meer geladen en gelost kon worden in de binnenstad. Vanwege het laden en lossen waren er constant grote verkeersinfarcten waardoor andere vrachtwagens urenlang vaststonden voordat ze zelf konden laden of lossen. Veel bedrijven verlieten de stad en gingen naar bedrijfsterreinen buiten Amsterdam. Ondertussen was er een oliecrisis geweest en de grote crisis

rond 1980 kreeg zijn aanvang.

Veel bedrijven gingen failliet, er ontstond een enorm grote werkeloosheid. De binnenstad van Amsterdam zag er haveloos uit met zijn vele niet onderhouden leegstaande bedrijfspanden. De overgebleven bewoners van de binnenstad hadden last van No-Go area's. Stukken van de binnenstad waar je bang was om 's avonds te zijn. Men moet ook niet vergeten dat er rond 1980 tienduizend junks leefden in Amsterdam. Die moesten allemaal aan een inkomen komen om hun heroïne te kunnen kopen. De onroerendgoedmarkt storte in waardoor speculanten hun leegstaande panden niet meer kwijtraakten

De leegstaande gebouwen werden gekraakt. Er was woningnood. Men zei altijd dat krakers voorkropen, maar in de binnenstad werden alleen maar leegstaande bedrijfspanden gekraakt. Buurtgroepen van Wijkcentrum de Oude Stad hebben in die tijd gezegd blij te zijn dat veel panden gekraakt werden omdat daardoor de binnenstad een stuk veiliger geworden was. Er zijn veel panden gekraakt en ook ontruimd.

Rond 1982 was de binnenstad verdeeld over 7 kraakbuurten met ieder ongeveer 30 panden. In ieder pand woonden minimaal 15 mensen. In het NRC gebouw woonden toen trouwens ongeveer 90 mensen. In de gehele stad woonden ongeveer 15.000 krakers. De enige reden om panden te ontruimen was het ondersteunen van speculatie. Het verzet van de krakers tegen ontruiming werd steeds heftiger. In 1980 werd de politie regelmatig teruggeslagen bij deze ontruiming. Doordat de kroning van Beatrix in Amsterdam moest gebeuren probeerde de politiek de angel uit het kraakverzet te halen door een aantal grote panden aan te kopen. Het NRC-gebouw was er eentje van. De gemeente had verder geen enkel plan met deze panden. Het zijn een soort broodnodige nood-grepen geweest.

Ondertussen was het gehele idee dat mensen voornamelijk zouden wonen in gezinsverband onderuit gehaald. Veel mensen woonden en wonen alleen of met zijn tweeën. Eind jaren zeventig is hiervoor de door het rijk gefinancierde HAT-woning bedacht: Huisvesting Alleenstaanden en Tweepersoonshuishouden. De gemeente Amsterdam bedacht dat op een vrij eenvoudige goedkope manier het kraakprobleem en de woningnood onder alleenstaanden op te lossen was. De gemeente kocht kraakpanden aan en liet de panden via geld van het rijk als HAT-eenheden verbouwen. Totaal zijn er op deze manier 180 oud kraakpanden gelegaliseerd en verbouwd. Deze panden bevonden zich hoofdzakelijk in het centrum wat in die tijd eigenlijk de rafelrand van de stad was met zijn junks en enorme leegstand.

Doordat het bedrijfspanden waren die gekraakt werden moesten de krakers zelf keukens en douches bouwen. Hierdoor ontstond een soort doe it Yourself maatschappijtje. Krakers hadden geen geld maar onderhielden de panden via zelfbeheer. Ze hielpen ook andere kraakpanden om die leefbaar te maken. Er werden waar het kon vanwege de woningnood woonruimtes gemaakt, alleen de beganegronden en incurante ruimtes werden bedrijfsruimtes.

De door de gemeente aangekochte kraakpanden werden door het Woningbedrijf Amsterdam beheert. Vanwege een soort privatiseringsbehoefte is het Woningbedrijf Amsterdam op een gegeven moment verzelfstandigd. Als bruidsschat kreeg deze nieuwe woningbouwvereniging van de gemeente de betreffende panden bijna voor niets mee. Later is dit Woningbedrijf Amsterdam door allerlei fusies opgegaan in woningcoöperatie Ymere. Dit betekent dat Y-mere nooit zelf heeft geïnvesteerd in deze oudkraakpanden: de aankoop is gedaan door de gemeente en de verbouw van de panden gebeurde door subsidie van het rijk.

Kraakpanden waren bolwerken van collectiviteit, van eigen initiatief, van zelfbeheer, van zelfwerkzaamheid. Doordat de krakers na de overname van de woningbouwverenigingen niet meer zelf verantwoordelijk waren voor een pand ging dit eigen initiatief e.d. grotendeels verloren. Men kon achteroverleunen en zich gaan gedragen als huurder, terwijl er wel werd gememoreerd aan de woningbouwverenigingen dat er aparte afspraken waren uit de kraaktijd. Men had geen plichten, maar wilde wel de privileges behouden. In 1988 werd de afbraak van de collectiviteit door het

afstoten van de eigen verantwoordelijkheid doorzien door een aantal mensen. Vanwege de oude legaliseringscontacten met Bureau HAT werd door de gemeente in samenspraak met een aantal krakers de Casco+ regeling in opgesteld. Deze regeling zorgde ervoor dat een woningbouwvereniging verantwoordelijk is voor het casco, maar dat de huurders verantwoordelijk zijn voor de inbouw. Het collectieve idee werd hierdoor in leven gehouden. Als je gedeelde plichten hebt hoort daar ook bij dat de groep zelf moet kunnen beslissen wie hun collectief kan versterken. Eigen toewijzing is hierbij noodzakelijk. Via deze Casco+ regeling zijn nog een tiental panden gelegaliseerd en als collectief behouden. Voorbeelden zijn Tetterode en de WG-paviloens waar behalve gewoond ook gewerkt kan worden.

Er bestaan daarnaast nog een twintigtal eigen aankoop-panden. Gebouw Vrankrijk is er eentje van, maar ook de Frederik Hendrikschool met de Nieuwe Anita of de Binnenpret met het podium Okkie. Hier zijn de huurders volledig verantwoordelijk voor alles. Collectiviteit is een must. Het aanname-beleid bepaalt of een pand zich staande kan houden of niet. Bij een slecht aanname-beleid zakt zo'n pand ook helemaal weg en gaan een aantal mensen zich gedragen als huurders. Doordat de crisis halverwege de jaren negentig toch echt voorbij was begonnen de grondprijzen enorm te stijgen. Krakers hadden laten zien dat pakhuizen en bedrijfspanden herbestemd konden worden.

De binnenstad van Amsterdam was ondertussen van No-GO area veranderd in een Juppenwijk. Men had het ineens over het pluche van de grachtengordel. Panden in de binnenstad werden goud waard. Panden waarmee gespeculeerd werd werden bevolkt door 1 of 2 kraakwachten. De meeste bedrijfspanden aan de grachten werden door ontwikkelaars omgetoverd tot luxe woningen. Krakers kraakten bijna niet meer in de grachtengordel, maar zochten de oude havengebieden op aan het IJ. Dit waren de nieuwe rafelranden waar het collectieve idee aansloeg. Echter ook deze oude havengebieden werden goud waard. Grote kraakpanden, zoals de Silo, met veel diverse culturele activiteiten, werden ontruimd. Er bleef niet over van het collectieve gedachtengoed. De gemeente had geen oren meer naar de term woningnood. Wat trouwens erg raar is omdat de wachttijd in 1980 zeven jaar was en nu meer dan elf jaar is. De woningnood is niet opgeheven, maar alleen maar verergerd.

Omdat in onze ogen vrije ruimtes voor een stad noodzakelijk zijn is er in 1999 een lobby gestart dat culturele panden noodzakelijk zijn voor de stad. Dit werd mede onderschreven door de belangrijke econoom Richard Florida. Uit het gedachtengoed met als input de organisatie van kraakpanden is het broedplaatsbeleid van start gegaan. Dit heeft weer een aantal spraakmakende subculturele oudkraakpanden in zelfbeheer en collectiviteit opgeleverd. Vanuit de kraakprincipes zijn panden als OT 301, Plantagedoklaan, Wilhelmina, Xpositron en de NDSM gerealiseerd.

Dit zijn de panden waar behalve collectiviteit ook duurzaamheid belangrijk is. Grasdaken en zonnepanelen liggen op de daken. Naast het wonen zijn de werkplaatsen even belangrijk. Dit zijn de panden waarbij geleerd is uit het verleden. De plichten, maar ook het zelfbeheer en collectiviteit zijn vastgelegd binnen statuten en huurcontracten. Zonder krakers zou de stad er heel anders uitzien. Niet alleen zou de stad er fysiek anders er uit zien, maar ook zou het culturele en maatschappelijk klimaat anders zijn geweest. Het is maar de vraag of zonder krakers het door Binnenlandse zaken en ontwikkelaars gelouterde Collectief Particulier Opdrachtgeverschap bestaan zou hebben.

Ik wil afsluiten met een citaat van een document van Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijks relaties over Collectief particulier opdrachtgeverschap. "Voor CPO geldt: samen sta je sterker. Een georganiseerde groep is een volwaardige gesprekspartner voor de gemeente en andere partijen. Collectieven brengen vaak bijzondere woonwensen tot stand die een meerwaarde hebben voor henzelf maar ook voor de omgeving." Bijvoorbeeld Vrijburcht op IJburg, waar naast woningen ook een café, een theater, een kinderdagverblijf en diverse werkruimtes in één complex zitten.

Ik hoop dat als woningbouwverenigingen projecten beginnen als het NRC-Handelsblad gebouw ze zich realiseren dat ze moeten uitgaan van de kracht van mensen en niet moeten uitgaan van de kracht van vaststaande regeltjes. Panden kunnen meer zijn dan alleen maar geldverdienplekken door middel van huurvragen.

Ik begon dit hele verhaal met een vergelijking hoe men dacht in 1960 over wat Nederland in het jaar 2000 nodig zou hebben. Een ander mooi gegeven is dat er in 1958 873.000 mensen in Amsterdam woonden, gemiddeld had men toen in Amsterdam 15m² per persoon leefruimte. Een gezin bestaande uit ouders met twee kinderen bewoonde dus gemiddeld 60 m² verhuurbare ruimte. Men ging uit van gezinnen en niet van alleenstaanden. Anno 2016 bewonen we gemiddeld 30m² per persoon. Met 4 mensen betekent dat een woonruimte van meer dan 100 m². Woningen van 3 hoog achter bestaan niet meer. Woningbouwverenigingen hebben de behoefte om steeds groter te wonen gestimuleerd door kleinere woningen samen te voegen tot 1 grotere. Hierdoor zijn zeer veel woonunits verloren gegaan. Er is in diezelfde jaren amper bijgebouwd in Amsterdam. Hierdoor, samen met de verkoop van de sociale woonvoorraad, is de wachttijd voor een sociale woning opgelopen tot 11 jaar.

Populistisch wordt er gesproken over dat scheefwonen de oorzaak is. Echter doordat er beduidend minder woningen zijn en de koopprijzen in Amsterdam hoog zijn kunnen ook de scheefwoners geen kant op. Het laatste bericht is dat er in Amsterdam erg veel woningen de komende jaren bijgebouwd gaan worden. Ik hoop dat woningbouwverenigingen bij het realiseren van deze woningen open staan voor Collectief Particulier Opdrachtgeverschap. Ik hoop dat ze daar in een vroeg stadium aan denken. De collectieve kracht van mensen geeft veel energie in een wijk of stad. Hoe dit te organiseren zal goed over moeten worden nagedacht.

Hessel Dokkum, 11-5-2016